

ILM-FAN MUAMMOLARI TADQIQOTCHILAR TALQINIDA "MUAMMOXOI ILMU FAN AZ NIGOXI MUHAQQIQON"

Xalqaro ilmiy konferensiya

Google Scholar | Zenodo | Cyberleninka
interpretationandresearches.uz

20.05.2023

Mazkur xalqaro konferensiya ilm-fan va ta'lim sohalarida faoliyat olib borayotgan professor o'qituvchilar, tadqiqotchilar, talabalar, magistrantlar, doktorantlar va yosh olimlarning ilmiy tadqiqot natijalarini keng yoritish maqsadida Qo'qon davlat pedagogika instituti magistratura bo'limi, Xo'jand davlat universiteti (Tojikiston) va "Interpretation and researches" xalqaro ilmiy jumali tahririyati tomonidan tashkil etiladi.

МАВОДИ
конференцияи илмий байналхалқии
“МУАММОҲОИ ИЛМУ ФАН АЗ НИГОҲИ
МУҲАҚҚИҚОН”

“ILM-FAN MUAMMOLARI
TADQIQOTCHILAR TALQINIDA”
mavzusidagi xalqaro ilmiy konferensiya
MATERIALLARI TO'PLAMI
20.05.2023

Filologiya fanlarini o'qitishda innovasion yondashuvlar

MUNDARIJA / TABLE OF CONTENTS / СОДЕРЖАНИЕ

1.	SHARQ MUMTOZ ADABIYOTSHUNOSLIGIDA AN'ANA VA O'ZIGA XOSLIK MASALALARINING NAZARIY ASOSLARI Zebo Qobilova Almaz Ulvi Binnatova	4
2.	ЎЗБЕК ВА ТОЖИК МУМТОЗ ШЕЪРИЯТИДА ТАТАББУНАВИСЛИК ТАРАҚҚИЁТИ Файзуллоев Бахтиёр Бобожонович	14
3.	НАВОИЙ ВА ШОҲИЙ Эргаш Очилов	22
4.	TEACHING THE DIFFERENCES BETWEEN MASCULINE AND FEMININE SPEECH IN THE ENGLISH AND RUSSIAN LANGUAGES Surmilova Elena	30
5.	XALQARO HUQUQIY TERMINLARNING MILLIY HUQUQ TIZIMIDAGI O'RNI Isafova Munisa Qahramonjon qizi	35
6.	ЗНАЧЕНИЕ ПАРАДИГМЫ ЛИЧНОСТИ В ПРОЦЕССЕ ОБУЧЕНИЯ И ВОСПИТАНИЯ Нурматова Нилуфар Илхамовна	39
7.	ЎЗБЕК ТИЛИ СИНТАКТИК ҚУРИЛИШИДА ТОБЕ АЛОҚАНИНГ ПАРАДИГМАТИК КЎЛАМИ ҲАҚИДА Эшмуродов Э.Т. Эшмуродова Д.А.	47
8.	MODERN TEACHING METHOD FOR EFL AND ESL STUDENTS M.Ergashev A.Baxromova	52
9.	“МАЖМУАИ ШОИРОН”НИНГ МУҚАДДИМАСИ ЗИКРИДА Тожиҳон Тошболтаева Мўътабархон Шарипова	56
10.	BADIIY MATNDA VA NUTQDA PRETSEDENT BIRLIKLARNI LINGVOMADANIY JIHATDAN IZOHLASH ASOSLARI Maxmudova Saidaxon Mashrabjon qizi	63
11.	"MUAMMO" JANRI Tojixon Toshboltayeva Erkaboyeva Mohidil	70
12.	BADIIY MATNDA LINGVOKULTUROLOGIK TAHLIL Solijonov Muhammadjon Zokirjon o'g'li Rahmonqulov Abdunazar Uralovich	76
13.	TA'RIX SAN'ATI Tojixon Toshboltayeva Feruza Xalimova	82
14.	СЕМАНТИЧЕСКИЕ ПОЛЯ БАЗОВЫХ ЛЕКСЕМ «ДОБРО», «ЯХШИЛИК» В СОПОСТАВИТЕЛЬНОМ АСПЕКТЕ Набижонов Умидахон Фахриддиновна	87
15.	ЯЗЫК КАК ЕДИНИЦА РЕЧИ И РЕЧЕВОГО ОБЩЕНИЯ Закирова Дилрабо Хайдаровна	91
16.	ABJAD HISOBİ Jumanazarova Umidaxon Rustambek qizi Ro'zimurodova Gulasal Rustam qizi	97
17.	ABOUT THE IMPORTANCE OF PROFESSIONAL DEVELOPMENT	101

ABJAD HISOBİ**Jumanazarova Umidaxon Rustambek qizi****Ro'zimurodova Gulasal Rustam qizi**

ChDPU Gumanitar fanlar fakulteti 3-bosqich talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada abjad hisobi va uni hisoblash usullari haqida so'z yuritilgan. Abjad hisobi haqida tarixiy ma'lumotlar keltirilgan.

Kalit so'zlar: abjad, ta'rix, raqamlar, she'riy san'at, jumal hisobi, hijriy-qamariy yil, harfiy san'atlar.

Annotation: This article deals with abjad calculation and its calculation methods. Historical information about the abjad calculation is given.

Key words: abjad, history. Numbers, poetry, jumal calculation, hijri-lunar year, literary arts.

Аннотация: В данной статье рассматривается расчета абджада и методы его расчета. Дается историческая информация об расчете абджада.

Ключевые слова: абджад, история, числа, поэтическое искусство, джумал.

Arab harflari she'riy san'at tarixiy yodgorliklar ulkan imoratlar uchun naqsh va bezak vazifalarini bajargan. Faqatgina bular bilan cheklanib qolmay ulardan raqam sifatida ham foydalanishgan. Abjad hisobi deya ataladigan termin ham ana shu bilan bog'liq. Xo'sh abjad hisobi o'zi nima?

Raqamlarni harflar bilan ifoda etishga abjad hisobi deyiladi. Odatda jamiyat hayotida sodir bo'lgan buyuk voqealar. ya'ni isyon qo'zg'olonlar o'tgan vaqt inshootlar va tarixiy obidalarning qurilgan sanalari, mashhur shaxslarning tug'ilgan yillari va shu qatorda asarlarning yozilgan va ko'chirilgan vaqtlari abjad hisobi bilan berilgan. Bu hisob usulining deb atalishi ning maxsus ma'nosi yoq. Abjad hisobidagi sakkizta so'zning (abjad, havvaz, hutti, kalaman, sa'fas, qarashat, saxxaz, zazag') birinchisi bo'lganligi sababli bu hisob shu atama bilan yuritiladi. Mazkur atamalar

muayyan bir ma'noni anglatmaydi, ular harflar mujassami xolos. Ushbu hisob usulining mohiyati shundan iboratki har bir har muayyan bir raqamni ifoda etadi.

Arab alifbosi 28 harfdan iborat. Alifbodagi birinchi kelayotga 9 ta harf birlik sonlarni ifodalaydi. Shu tartibda o'nliklar, yuzliklar va mingliklar keltiriladi. Bu hisob jumal hisobi deb ham ataladi. Quyida abjad hisobidagi harflarning son qiymatini keltiramiz:

ز	و	هـ	د	ج	ب	ا
7	6	5	4	3	2	1
ن	م	ل	ك	ي	ط	ح
50	40	30	20	10	9	8
ش	ر	ق	ص	ف	ع	س
300	200	100	90	80	70	60
غ	ظ	ض	ذ	خ	ث	ت
1000	900	800	700	600	500	400

E'tibor beradigan bo'lsak abjad hisobiga kiruvchi sakkiz atamani tashkil etgan tovushlar jami 28 ta. Unda arab alifbosidagi harflarning hammasi aks etgan. Ularning barchasi undosh tovushlar dan iborat bolib birontasi ham ikki marotaba takrorlanmagan.

Manbalarda keltirilishicha, arablar qadimda abjad atamalaridan hafta kunlarini nomlashda ham foydalanganlar. Abjad hisobining ixcham, lo'nda va qulayligi uning she'riyatda ham keng qo'llanishiga sabab bo'ldi. Biron muhim hodisa, voqealarning sodir bo'lgan vaqtini, qo'lyozmalarning yozib tugallangan yilini, mansabdor shaxslarga bag'ishlab yozilgan qasida va tarixlar sanasini berishda sonlar harflar bilan ifodalangan. Bu usul muayyan sanani she'riyatda ixcham holda ifodalashni ta'minlashi bilan birga, ularni esda tutishni ham osonlashtirgan. O'zbek va sharq she'riyatining asosiy an'alaridan hisoblangan qator she'riy san'atlar asosini ham ana shu abjad hisobi tashkil qilgan. Hatto bu usuldan foydalanib maxsus asarlar yaratilganki, ularning ayrim namunalari bizgacha yetib kelgan. Manbalardan ma'lum bo'lishicha, abjad hisobi musiqa san'atida ham muvaffaqiyat bilan qo'llanilgan. XV

asrda yashab ijod etgan mashhur musiqashunos Zaynobbiddin bin Mahmud al-Husayniy Navoiyning topshirig'i va unga atab yozilgan «Qonuni ilmiy va amaliy musiqiy» («Musiqaning ilmiy va amaliy asoslari») asarida cholg'u asboblardan baland va past tovush hosil bo'lish sabablari, intervallar va ularning nisbiy munosabatlari kabi masalalarni yoritishda abjad usulidan foydalangan.

Abjad hisobini keltirib chiqarish uchun dastlab kitob muallifi yoki xattot tomonidan yozuvda alohida qayd qilingan yoki tagiga chizib ketilgan so'zni topamiz. Uni tashkil etgan xalqlarning ifoda etuvchi raqamlarini abjad hisobi jadvaldan qaraymiz va o'sha raqamlarni qo'shamiz. Hosil bolgan yig'indi orqali xattot izohiga binoan biron asarning yoki tarixiy shaxsning dunyoga kelgan vaqtini aniqlab olamiz. Misol uchun "Yusuf va Ahmad" xalq kitobining qo'lyozma nusxalaridan birida xattot asarning ko'chirilishi yilini kitobning so'nggi sahifasidagi بوزوغلاندر (bo'zo'g'londir) so'zining tagiga chizish orqali ifodalaydi. Usuldagi harflar ifoda etgan raqamlarning yig'indisi 1307 ni tashkil etadi. Demak ushbu dostonning ko'chirilgan vaqtda hijriy-qamariy 1307-yilga to'g'ri keladi. Uni milodiy yilga aylantirisak 1889-yil kelib chiqadi. Uni quyidagicha hisoblash mumkin:

$$2+6+7+1+6+1000+30+1+50+4+200=1307 \text{ بوزوغلاندر}$$

Shu o'rinda bir savol tug'iladi agar arab alifbosida mavjud bo'lmagan forslar tomonidan kiritilgan harflar (ث, ج, گ, ژ) biz abjad hisobini chiqarmoqchi bo'lgan so'zda uchrab qolsa, nima qilish kerak? Bunday holatda o'sha harflarga talaffuz jihatdan yaqin bolgan tovushlarning miqdori millarni qo'yish hamda qo'shish orqali hisobini keltirib chiqaramiz. Masalan, (Chorgoh)—چارگاه so'zidan abjad hisobini qanday chiqarish mumkin?

Arab alvafitida chim harfi bo'lmagani uchun unga shakldosh jim harfining belgisi olinadi.

Jim—3ga, alif—1ga, re—200, gof harfi uchun kod harfini shakldosh qilib olamiz—20ga, alif—1ga, hoyi hutti—8ga teng.

Demak biz aniqlamoqchi bilan so'z abjad hisobida 233 ha teng bo'lar ekan.

Bulardan tashqari abjad hisobi sharq mumtoz she'riyatidagi ta'rix san'ati bilan ham chambarchas bog'liq va ta'rix san'atining yuzaga kelishida asosiy vosita

vazifasini o'taydi. Sharq mumtoz she'riyatida abjad hisobidan foydalanib go'zal ta'rixlar yaratilgan. Xullas eski qo'lyozma manbalarning yozilgan va ko'chirilgan yerlarni to'g'ri aniqlash uchun abjad hisobidan boxabar bo'lish lozim. Abjad hisobidan boxabar bo'lishning hozirgi davrda ham ahamiyati katta. Ajdodlarimizdan bizgacha yetib kelgan qo'lyozma manbalari bilan shug'ullanadigan har bir shaxsning yozma yodgorliklar yaratilgan yoki nusxa ko'chirilgan yillarini aniq belgilashida hamda abjad hisobi bilan bog'liq muayyan she'rlar va harfiy san'atlarning tarixini aniqlashda abjad hisobidan yaxshi xabardor bo'lishi talab qilinadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. A.Habibullayev. Manbashunoslik va matnshunoslik. T.: 2000
2. N.Raxmanova, A.Mo'ydinova. Matnshunoslik. O'quv qo'llanma.

Chirchiq.: 2022

3. R.Jumaniyozov. Eski o'zbek yozuvi. "O'qituvchi" T.:1989
4. www.ziyouz.com